

BO SIEGBAHN:

Politik och litteratur i dagens Frankrike

Den politiska litteraturen är omfångsrik i dagens Frankrike. Bo Siegbahn presenterar ett stort urval böcker som bl a belyser den nya synen på franska revolutionen.

Monarkifrågan och de liberala idéerna är andra områden som åter är aktuella. Författaren gör intressanta återblickar på utvecklingen i Frankrike.

Den politiska litteraturen behärskades i ganska hög grad före 1981 av oppositionella radikala frågeställningar och debattörer. Det var ungefär samma förhållande som i Sverige före 1976, dock med den inte betydelselösa skillnaden att det i Frankrike satt en icke-socialistisk regering. Det var främst skribenterna i tidskriften Figaro Magazine som svarade för en mera konsekvent borgerlig linje. Så småningom började en filosofisk riktning med klart borgerliga tendenser att göra sig hörd men den hade det ändå så svårt i portföret att t o m Svenska Dagbladets expert på utländska kulturyttringar, Carl Rudbeck, vid något tillfälle lekte med så populära karakteristiker som nazistiska.

Varje socialistisk debattör hade sina älsklingsproblem och politiska lösningar som han ventilerade utan att behöva ta någon större hänsyn till verkligheten. Mitterand t ex ville avskaffa stora delar av försvaret, och i all synnerhet den strategiska atomvapenstyrkan, ävensom förstärkta all undervisning; andra hade klara idéer om hur man skulle vända den ekonomiska krisen genom en drastisk höjning av efterfrågan eller en autarkipolitik, andra ville avskaffa den "imperialistiska" utrikespolitiken, andra åter drömde om att snabbt socialisera hela eller väsentliga delar av det fria näringslivet etc.

Det socialistiska maktövertagandet

Efter det socialistiska maktövertagandet ställdes drömmarna snabbt inför den obehagliga verkligheten. Mitterand slutade omgående att tala om atomnedrustning och ville begränsa socialiseringen till det minsta möjliga, d v s det som man i ett ti-

Ambassadör Bo Siegbahn är numera bosatt i Frankrike.

digare avtal med kommunisterna förbundet sig; den nya regeringen bestod ju även av kommunister.

Skribenterna tystnade i stor utsträckning, dels på grund av att de fick välbetalda poster inom statsförvaltningen, dels på grund av att de, som en akademiledamot uttryckte det i TV, "inte hade något att säga".

På en punkt skedde dock en, ur socialistisk synpunkt, väsentlig förbättring: nästan alla TV-kommentatorer, som visat sig borgerligt inställda, fick efterhand gå och ersattes med mera förstående krafter.

Man skulle ju kunna tycka att när regeringen sedan med stöd av Mitterand tvingades att lägga om den ekonomiska politiken 1982–83 i riktning mot en påtaglig ekonomisk åtstramning, enligt ungefär de riktlinjer som högern rekommenderade, detta borde ha föranlett en livlig debatt inom de egna leden: Vad hade gått fel, hade den egna analysen och målsättningarna varit orealistiska o s v.

Därav såg man emellertid mycket litet, fränsett att den högt begåvade akademikern Chevènement tillsammans med en radikal klick på vänsterkanten tog avstånd från den nya linjen och i stället ville införa en slags autarkisk hushållning. Långt ifrån en egen kritisk självvrannsakan av "mea culpa" blev det ännu tystare i leden. Det utgavs nästan inga böcker och endast i ett fåtal artiklar analyserades partiets omvälvning. Kommunisters kritik om det "socialistiska sveket" efter deras utträde ur koalitionen bemöttes ytterst förstrött.

Väsentliga undantag

Vissa väsentliga undantag fanns dock: förre finansministern Jacques Delors, en

kristen socialist ganska nära mittlinjen i politiken, har sedan han lämnat den nationella politiken och blivit ordförande i EG tillsammans med en högerjournalist skrivit en bok med titeln *Sortir — ou pas* (Grasset 1985). Socialdemokraten och europaparlamentarikern Georges Donniez har skrivit en bok med titeln: *Socialdemocratie, Le bon sens* (det förnuftiga) och akademikern Alain Touraine har åstadkommit ett tankeväckande arbete: *L'après socialisme* (efter socialismen).

Både Donniez och Touraine konstaterar i sina böcker att socialismen i sin nuvarande form icke innehåller svar på da-

Borgerligt inställda TV-kommentatorer ersattes med mera förstående krafter.

gens och framtidens problem med undantag för ett allmänt socialt hänsynstagande. Man saknar framför allt en ansvarsfull ekonomisk politik som kan förenas med den sociala dimensionen. Deras uppfattningar överensstämmer i långa stycken med dem som återfinns i det nya socialdemokratiska partiet i Storbritannien och i det tyska socialdemokratiska partiets Godesbergprogram, särskilt i Helmuth Schmidts tappning.

Båda böckerna innebär implicit ett avståndstagande från det föregående samarbetet med kommunismen. Ur praktiskpolitisk synpunkt är detta inte lika enkelt som i Sverige där socialdemokraterna hittills i stort sett kunnat räkna med att vpk aldrig kommer att stödja borgerliga förslag. I Frankrike har saken, åtminstone tidigare, varit mer komplicerad. Kommunismen hade vid världskrigets slut unge-

fär 30 % av väljarnas röster. Och ännu vid sista presidentvalet stöddes de av 17–18 % av befolkningen. Vid det senaste parlamentsvalet 1986 hade deras andel av väljarkåren dock gått ner under 10 % och man spekulerar i dag om partiet i framtiden inte kommer att få endast marginell betydelse, vars stöd man helt kan avvara.

Delors' bok har av naturliga skäl ett speciellt intresse. Den berör ett problem

Är inte den nuvarande uppdelningen på två politiska block krafthämmande och finns det inte möjligheter att komma ur den?

som för bl a Sverige och Frankrike, men kanske även övriga Västeuropa har ett stort, långsiktigt intresse: är inte den nuvarande uppdelningen på två politiska block krafthämmande och finns det inte möjligheter att komma ur denna situation? Frågan är så central att den säkerligen är förtjänt av en särskild artikel. Delors och hans medförfattare kommer fram till att skillnaderna mellan blocken inte är större än att den skulle kunna överbringas med ömsesidig god vilja.

Monarkifrågan

Denna frågeställning ligger troligen bakom ett annat ämne som börjat intressera fransmännen, nämligen monarkin. I ett läge just med två försonliga block kan det te sig naturligt för en fransman att börja fundera på om inte en monarki skulle kunna bli en enande, samlande kraft. Någon liten smak av en sådan lösning representerade väl de Gaulle. Han

var – eller blev – utan tvekan mäktigare än någon monark i dag, men efter hand blev han också mera omstridd. Det är ingen tillfällighet att flera böcker om sådana ämnen sett dagens ljus under de senaste åren, särskilt i dagens situation med en president som vid väl valda tillfällen tar avstånd från sin egen regerings åtgärder och ståndpunkter, den s k samexistensen. Det är givet att det nuvarande monarkiska intresset inte går att jämföra med det som rådde på 1870-talet då man faktiskt i parlamentet hade en majoritet för monarki eller under 1930-talets krisår då det fanns en verklig folkrörelse med tändande intellektuella ledare, som Maurras och Barrès. Ett problem har dock alltid varit, i all synnerhet under 1800-talet, att man inte kunnat riktigt bestämma sig för vilken monark man önskade. Det fanns i realiteten ursprungligen tre riktningar; bourboner, orleanister och bonapartister. I en nyutkommen bok, Ludvig XX, av Thierry Ardisson (Olivier Orban 1986), vars innehåll kanske är mindre märkligt än den spridning den fått, tar författaren ställning för bourbonerna, för vilket kanske vissa legitimitetsskäl kan framföras, men som leder till den tveksamma slutsatsen, att den rätte tronarvingen är en medlem av det nuvarande spanska kungahuset!

Diskussioner inom högerpartierna

Om sålunda en verklig självrannsakan inom vänstern uteblivit, med undantag för kommunisternas oro för sin katastrofala nedgång under senare val, har inom högerpartierna en omfattande analys förekommit om orsakerna till nederlaget 1981. Runt Chirac, Giscard d'Estaing

och Barre har ett stort antal studiegrupper skapats för olika områden. I viss utsträckning hade dessa slutfört sina uppgifter till valet i mars 1986 men åtskilliga existerar fortfarande.

Vidare startades eller intensifierades ett antal diskussionsklubbar, en vanlig form för politisk verksamhet i Frankrike, där man nästan saknar våra lokalt förankrade politiska föreningar med särskilda tjänstemän. Flera av dessa, som t ex Club de l'Horloge, har kompletterat verksamheten med utgivning, dels av fristående studier, dels av de vid diskussionsaftnarna gjorda anförandena och inläggen.

Nytt intresse för liberala idéer

Den ur allmän ideologisk synpunkt kanske mest intressanta utvecklingen är den något nyvaxnade entusiasmen för de liberala idéerna, en utveckling som i viss mån har sin motsvarighet i Sverige. De historiska utgångspunkterna är dock något olika. Den franska ekonomiska utvecklingen har präglats av arvet efter Colbert, som ju var statskapitalismens främste företrädare. Härtill kommer att Frankrike varit invecklat i betydligt fler krig med ty åtföljande statligt engagemang i både krigsproduktion och utformning av landets struktur. Den starkt centralistiska tendensen inom fransk förvaltning kan till en del hänföras till detta, vid sidan av monarkins behov av centralisering för att bekämpa feodala tendenser långt in i nutiden. Härtill kom att de Gaulle efter sista världskriget, delvis mot bättre vetande, ansåg sig, i strävan efter viss enighet inför det väldiga återuppbyggnadsarbetet, böra tillmötesgå vänsterkraven på förstatligande av viktiga delar av bank- och försäk-

ringsvärlden — en utveckling som den socialist-kommunistiska regeringen 1981 i hög grad kompletterade.

Slutligen kan man konstatera att Frankrike nästan helt undvek att ansluta sig till de frihandelstendenser som i slutet av förra seklet fick stor spridning. Frankrike blev en för fransk produktion reserverad marknad. Denna autarkiska tendens stärktes av den lätthet som det franska näringslivet hade att utan konkurrens avsätta sina mer svårsålda produkter inom det franska imperiet.

Frankrike saknar nästan helt våra lokalt förankrade politiska föreningar.

Denna antiliberala tendens i fransk ekonomi fick sin första stöt genom Romfördraget 1957 med dess skapande av en tullunion. Frankrike upptäckte till mångas förvåning att det inte blev så svårt att omställa den franska ekonomin till konkurrensduglighet med de tyska och engelska industrierna. Ur dessa erfarenheter växte så småningom fram en liberal syn, som förvisso även inspirerades av amerikanska skribenter.

De främsta bidragsgivarna till den ekonomiska liberalismens idéer på fransk sida har varit Henry Lepage (*I morgon kapitalism*, Ratio 1980), Guy Sorman (*La solution libérale*, Fayard 1984) samt, från religiösa utgångspunkter, R-L Bruckberger (*Le capitalisme; mais c'est la vie*, PLON, 1983).

Bland de många verk som på borgerlig sida åstadkommits genom samarbete inom ramen för olika politiska klubbar kan man nämna Yves-Marie Laulan,

Bien sortir du socialisme (J Clattès, 1984) och de som utgivits av Club de l'Horloge: Yves Montenay, Le socialisme contre le tiers monde (Albin Michel, 1983), Socialisme et Famille: une même famille (Albin Michel, 1984), Socialisme et Religion (Albatros, 1986), Echecs et injustices du Socialisme avec un projet républicain pour l'opposition (Albin Michel, 1982).

Immigrationen

En fråga som blivit föremål för åtskilliga utläggningar är immigrationen. I stort sett kan man säga att socialisterna, i någon allmän känsla av solidaritet, tog avstånd från en viss främlingsfientlighet som under de senaste åren börjat uppträda i Frankrike. Man hänvisade bl a till Frankrikes traditioner som ett land där politiska flyktingar från många länder alltid funnit en fristad. Analogin har inte varit helt adekvat; nu har det gällt en folk rörelseliknande invandring från i första hand Nordafrika av människor som i stor omfattning inte haft uppehållstillstånd, som inte varit flyktingar och som haft från Frankrike helt avvikande religion och traditioner. Där problemen blivit mest akuta, i storstäderna och dess förorter, har det arabiska folkelementet inom vissa områden närmat sig ett majoritetsförhållande. Det har sålunda uppnått helt andra proportioner än tidigare. Bidragande orsaker har varit en under de senaste åren starkt stigande arbetslöshet, arabisk fundamentalism och terrorverksamhet samt hög arabisk nativitet, som särskilt avspeglat sig i elevsammansättningen i skolorna med ty åtföljande skillnader i kunskapsnivån olika skolor emellan.

Åtskilliga böcker, som det kanske vore motiverat att här namnge, har ägnats åt dessa frågor från olika utgångspunkter. Man kan dock knappast påstå att debatten präglats av rasism om man härmed menar uttryck för en folkgrupps förakt för eller nedvärdering av en annan.

Bland de frågor som varit föremål för en kritisk granskning har, som tidigare nämnts även varit kolonialsystemet. I det längsta har detta inte i det förgångna utgjort en skiljelinje mellan höger och vänster i Frankrike, trots att naturligtvis skolade marxister haft svårt att bortse från Lenins utläggningar om "imperialismen som kapitalismens sista stadium".

Guy Mollet, socialismens främste talesman, var en övertygad anhängare av det franska Vietnamengagemanget och Mitterrand deklarerade som inrikesminister på 50-talet att "Algeriet är och förblir franskt". Nu har värdet av det franska kolonialsystemet på allvar satts i fråga i ett omfattande arbete av Jacques Marseille, *Empire colonial et capitalisme français*, (Albin Michel, 1984). Marseille anser att den ekonomiska utvecklingen i Frankrike fördröjdes genom att franska produkter, som av prisskäl inte kunde säljas på den internationella marknaden, i stället fann avsättning inom det avskärade franska kolonialväldet. Detta gällde särskilt vissa franska konsumtionsvaror som textilier och bijouterier samt järn och stål. Företrädarna för de nya industrigrenarna, spjutspetsarna inom fransk produktion — såsom avancerade maskiner — ställde sig däremot mycket kallsinniga till den franska politiken som de ansåg undanhålla dem arbetskraft och försena Frankrikes utveckling.

Ny syn på franska revolutionen

Även om man inte kan säga att kritiken mot det franska kolonialväldet haft anti-socialistiska förtecken är det emellertid ganska säkert fallet med den uppflammande diskussionen om franska revolutionen. Varje fransman (och icke bara fransmän) har uppfostrats med de eldande parollerna "frihet, jämlikhet och broderskap" som ansetts vara revolutionens kvintessens och tillägnat sig den framför allt genom historikern Michelet drivna idealiseringen av franska revolutionen; i den mån man inte svalt den marxistiska tolkningen av revolutionen som förberedelse till socialismen. Visserligen har det under tidernas lopp skrivits ett stort antal vetenskapliga skrifter om olika sidor av denna tid men det är egentligen först nu, inför 200-årsjubiléet, som verkligt kritiska verk kommit att spela en första-plansroll.

Till en början har man bestritt att revolutionen kunde betecknas som en borgerlighetens triumf över det feodala samhället i enlighet med de marxistiska läroarna. Redan Furet (*Penser la révolution française*, Paris 1978) i likhet med den engelske historikern Alfred Cobban, vars verk utkom redan på 60-talet men vilken som ett tidens tecken översattes först 1984 till franska (*Le sens de la révolution française*, Julliard) hävdade, att det var helt ohistoriskt att karakterisera senare delen av 1700-talet som feodalistisk; denna term borde förbehållas långt tidigare sekler, som kännetecknades av en ofta svag kungamakt vid sidan av eller över ett antal vasaller. I Frankrike var läget före revolutionen annorlunda. Visserligen fanns det fortfarande en jordäggande adel men i stort sett utan feodala

privilegier. Men den hade i ganska stor utsträckning av ekonomiska skäl varit tvungen att sälja från jord till rika stadsbor, som sålunda inte hade något intresse av en våldsam äganderättsförändring. Det hade däremot den inte så stora gruppen av jordlösa bönder som av de rättrogna marxisterna betraktats som utan inflytande. Inte heller den fattiga stadsbefolkningen hade något större intresse av dessa frågor och deras betydelse har därför överdrivits. De som verkligen drev fram den revolutionära utvecklingen var advokater, statstjänstemän och andra intellektuella.

De som verkligen drev fram den revolutionära utvecklingen var advokater, statstjänstemän och andra intellektuella.

Medan huvudintresset tidigare genom Michelet och Soboul varit koncentrerat på de ideologiska och kulturella aspekterna av revolutionen har nu de mänskliga och ekonomiska, betydligt mindre tilltalande, sidorna kommit i centrum för intresset.

René Sédillot har räknat ut (*Le cout de la révolution française*, Editions Perrin, 1987) och den kände ekonomen Florin Aflalion (*L'Economie de la Révolution*, Hachette, 1987) att under hela revolutionstiden, 1789–1815, förlorade Frankrike 2 miljoner människor av andra skäl än naturliga orsaker; 400 000 genom kriget fram till 1800, 1 000 000 genom Napoleonkrigen samt slutligen 600 000 genom inbördeskrig och giljotinen. Frankrike med sina 27 miljoner invånare 1789 var ett av Europas folkrikaste länder,

jämfört med 12 miljoner i England och 18 miljoner i Preussen. Detta hade i kombination med landets naturliga rikedom givit det en nästan enastående maktställning, vilken Frankrike efter Napoleontiden knappast någonsin återhämtat. Kriegen medförde ju dessutom av naturliga skäl att nativiteten väsentligt gick ned.

Bland inbördesstriderna märks särskilt Vendéuupproret av de kungatrogna och religiöst rotade västfransmännen. Två böcker, en skriven av en engelsman och den andra av Reynald Secher (*Génocide franco-française*, 1986) har med ganska stor rätt kallat inbördeskriget för ett folk-mord. Det är en skrämmande läsning att studera revolutionsgeneralernas instruktioner och redogörelser för hur de dödade allt levande i de berörda regionerna.

På det ekonomiska området är balansen ännu mer ofördelaktig, som Sédillot närmare utvecklat. Till en början drogs all kyrklig egendom in. Man har beräknat att den kyrkliga jorden uppgick till omkring 10 % av hela landet. Härtill kommer de inte föraktliga rikedomar som kyrkan i andra former ägde. Med hänsyn till statens urusla finanser var detta tillskott värdefullt och man sökte redan i revolutionens inledningsskede utfärda ett mynt, assignater, där de kyrkliga egendomarna skulle ligga som säkerhet. Men det dröjde inte länge förrän frestelsen blev för stor att sälja även dessa. På sju år växte penningmängden till det tjugodubbla.

Allmänekonomiskt var kriget och revolutionen närmast en katastrof för Frankrike. Alla kommersiella hamnstäder förlorade nästan hela sin industri och mer än halva sin befolkning. Det väl utvecklade vägnätet fick med undantag för de militära uppmarschvägarna under Na-

poleons tid helt förfalla. Däremot bibehölls livsmedelsproduktionen på i stort sett oförändrad nivå men avkastningen per ytenhet minskades betydligt.

Totalt sett var 25-årsperioden vad som numera populärt kallas "de förlorade åren". Det var då som Storbritannien med sin betydligt mindre befolkning ekonomiskt gick förbi Frankrike och man kan säga att Frankrike genom revolutionsåren – och kontinentalblockaden – förlorade så många år i utveckling att landet ända intill våra dagar inte inhämtat detta försprång.

Dessa anfall från skilda utgångspunkter mot sakrosankta dogmer har naturligt nog inte fått passera opåtalda men reaktionen har varit mer känsloladdad än argumentfyllt. Den socialistiska regeringens tidigare talesman, Max Gallo, (*Maximilien Robespierre sur les nouveaux muscadins*, Albin Michel, 1986) har känt sig kallad att dra ut till försvar av både revolutionen och Robespierre utan att tillföra debatten något av nämnvärt värde.

Betydligt intressantare är hans version av Jean Jaurès liv (*Le grand Jaurès*, Robert Laffont, 1984). Det är en skickligt skriven bok om denna socialismens nationalhjärte, som dock aldrig avancerade till minister. Gallo hör till de många fransmän, som tjusade av franska språkets skönhet och sin egen behärskning av det förleddes till vackra men inte alltid särskilt djupsinniga tankar. Allt vad Jaurès företog sig var just det rätta men man saknar en kritisk granskning. Hans vältalighet, (en i fransk politik viktig egenskap), begåvning och filosofiska kunnighet är det väl inte många som förnekat men ändå . . . I sitt stora verk om franska revolu-

tionen omnämner Jaurès exempelvis knappast assignatsystemet vilket dock var ett centralt moment i revolutionshistorien.

La petite histoire

Sedan har det skrivits ett betydande antal böcker och artiklar från båda sidor om de inre händelserna (la petite histoire) i det politiska livet men deras värde är mera av dagslände-karaktär ehuru de säkerligen för framtida historiker kommer att ha ett betydande intresse.

Som sammanfattning kan man säga att de gångna fem åren för socialisterna varit av stort, ehuru mycket smärtsamt, värde. Man har tvingats ställa alla gamla teser och klichéer under omprövning. Detta gäller både aktiva politiker och politiska skribenter. Den relativa tystnaden och det osammanhängande talet visar att denna inte ännu har lett till någon concensus.

Man har all möda i världen redan att inför nästa partikongress ena sig om några grundtankar för framtiden och man kan urskilja fyra å fem huvudriktningar. Somliga vill dra sig åt höger och skapa en "liberal socialism" andra åter vill söka återta samarbetet med ett reviderat kommunistparti.

De gångna fem åren har för socialisterna varit av stort ehuru mycket smärtsamt värde.

På den borgerliga sidan kan sägas att den entusiasm som inför den väntade valsegern rådde något har bleknat. Man har ännu inte hittat den beslutsamhet som be-kännelsen till delvis nya ideal kräver för att man helt skall kunna driva igenom dessa i praktisk politik mot det envisa motståndet både från den nya oppositionen och från andra grupper som ser sina privilegier eller ställningar hotade.